

Eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunta

Asiantuntijalausunto

Tutkimusprofessori Karoliina Koskenvuo, Kela
11.10.2024

Tutkimustietoon perustuvia näkökulmia ja arvioita hallituksen esitykseen 124/2024

Kiitän mahdollisuudesta antaa asiantuntijalausunto hallituksen esityksestä 124/2024. Valmistelussa on tehty yhteistyötä Kelan kanssa ja hallituksen esitykseen sisältyy katsausta ja viittauksia ehdotettujen muutosten näkökulmasta relevanttiin tutkimustietoon luvussa 2 (Nykytila ja sen arviointi) ja luvussa 4 (Ehdotukset ja niiden vaikutukset).

Tuon lausunnossani esiin tutkimustietoon perustuvia näkökulmia HE:ssä ehdotettujen muutosten vaikutuksista, joiden kokonaisvaikutusten arvioinnissa tulee ottaa huomioon muutkin muutokset, kuten toinen eduskunnalle annettava hallituksen esitys, jossa Kelan kuntoutusrahaetuuksien alaikäraja nostettaisiin 16 vuodesta 18 vuoteen ja nuoren kuntoutusrahan ja ammatillisen kuntoutuksen ajalta maksettavan kuntoutusrahan vähimmäismäärän tason laskeminen sekä laskukaavan muutos vuoden 2024 alusta.

Nuoren ammatillisen kuntoutuksen myöntämisedellytysten tarkennukset rajaavat ulkopuolelle vielä opiskelevia nuoria, joiden toimintakyky on heikentynyt ja opinnot vaarassa keskeytyä. Kuntoutusrahoja koskevat muutosesitykset liittyvät sekä nuoren ammatilliseen kuntoutukseen ja erityisesti sen yhteen kuntoutuspalveluun, Nuotti-valmennukseen (pääsääntöisesti ei enää oikeutta kuntoutusrahaan) että nuoren kuntoutusrahaan.

Nuoren ammatillisen kuntoutuksen kohderyhmän ja kuntoutusrahaoikeuden rajaamiset voivat molemmat vaikuttaa syrjäytymisvaarassa olevien nuorten palveluihin ohjautumiseen, kiinnittymiseen ja kehitykseen muissa etuuksissa kuten työkyvyttömyyseläkkeissä. Kuntoutusrahaoikeuden poistumisen vaikutukset liittyvät erityisesti kuntoutuksen kannustavuuteen, mutta vaikutukset voivat ulottua myös kuntoutuspalvelun aikaiseen kuntoutumiseen ja tavoitteiden toteutumiseen.

Asiantuntijalausunnossani esitetyt tutkimustietoon perustuvat arviot liittyvät tiivistetysti seuraaviin: 1) ammatillisen kuntoutuksen kannustavuuteen ja kehitykseen nuorten työkyvyttömyyseläkkeissä, 2) syrjäytymisvaarassa olevien nuorten ammatillisen kuntoutuksen palvelujen saatavuuden turvaamiseen ja 3) kuntoutusrahan merkitykseen kuntoutumisessa.

Kela / Koskenvuo Karoliina

Taustaa

Nuorille suunnatun ammatillisen kuntoutuksen, mukaan lukien nuoren ammatillinen kuntoutus ja nuoren kuntoutusraha, kehittämisen ja lainmuutosten taustalla on ollut huoli nuorten syrjäytymisestä ja kasvu työkyvyttömyyseläkettä saavien nuorten määrässä. Tuki nuorten kouluttautumiselle on yksi merkittävimmistä keinoista ehkäistä syrjäytymistä, edistää osallisuutta ja yhdenvertaisuutta ja nostaa työllisyysastetta. Nuorten ammatillista kuntoutusta on kehitetty ja lainsäädäntöä uudistettu näiden tavoitteiden pohjalta.

Vuoden 2019 alusta voimaan tulleen nuoren ammatillisen kuntoutuksen lainmuutoksen tavoitteena oli, että heikoimmassa asemassa olevat 16–29-vuotiaat nuoret pääsisivät ammatilliseen kuntoutukseen aiempaa varhemmin ja joustavammin (HE 133/2018).

Tutkimusten mukaan nuoren ammatilliseen kuntoutukseen ja Nuotti-valmennukseen on ohjautunut nuoria, joiden elämäntilanne on hyvin haastava. Monilla näistä nuorista on keskeytyneitä opintoja, oppimisvaikeuksia, mielenterveysongelmia ja neuropsykologisia haasteita sekä sairaus- tai vammadiagnoosia edellyttävää etuuksien saamista osin jo varhaisesta lapsuudesta lähtien. (Koivisto ym. 2023; Koskenvuo 2024.)

Nuoren ammatillisen kuntoutuksen palveluita saavien nuorten määrä lähes nelinkertaistui vuodesta 2019, jolloin heitä oli reilu 2 600, vuoteen 2022, jolloin heitä oli lähes 10 000. Vuonna 2023 palveluja saaneiden määrä kääntyi laskuun. Saajamäärien laskuun on vaikuttanut Orpon hallitusohjelmaan sisältyvä kirjaus nuoren ammatillisen kuntoutuksen lainmuutoksen perumisesta (Valtioneuvosto 2023) ja Nuotti-valmennuksen kohderyhmään tehdyt täsmennykset syksyllä 2023. Nuoren ammatillisen kuntoutuksen palveluista selvästi eniten on ohjautettu Nuotti-valmennukseen. Nuotti-valmennus on vastannut syrjäytymisvaarassa olevien nuorten palvelutarpeisiin ja lainvalmisteluvaiheen arviot palveluihin ohjautuvien nuorten määristä ovat ylittyneet (Kela 2024a; HE 133/2018).

Nuotti-valmennukseen ohjautumiseen ovat vaikuttaneet puutteet nuorten peruspalveluissa. Osa Nuotti-valmennukseen ohjautuneista nuorista on Nuotti-valmentajien mukaan ollut liian huonokuntoisia ammatilliseen kuntoutukseen ja diagnoosittomaan palveluun on Kelan etuuskäsittelijöiden mukaan ohjattu suhteellisen paljon nuoria terveydenhoidosta ja sosiaalihuollosta resurssivajeen vuoksi. (Koivisto ym. 2023; Ukkola & Seppänen-Järvelä 2023.)

Vuoden 2014 alusta voimaan tullut ammatillisen kuntoutuksen lainmuutos (HE 128/2013) on myös lisännyt ammatillisen kuntoutuksen saajamääriä mukaan lukien nuoren kuntoutusraha, jota alettiin maksaa 1.8.1999 16–17-vuotiaille eläkkeelle siirtymisen estämiseksi (HE 87/1998) ja ikärajaa korotettiin vuonna 2002 20 vuoteen. Vuoden 2014 ammatillisen kuntoutuksen lainmuutoksessa työkyvyttömyyden uhka -kriteeri poistui ja kuntoutuksen myöntöedellytyksiin lisättiin opiskelukyvyyn heikkeneminen sekä kokonaistilanteen huomiointi.

Saajamäärien kasvun lisäksi vuoden 2014 lainmuutos on vaikuttanut myös siihen, että nuoren kuntoutusrahalta siirrytään aiempaa harvemmin työkyvyttömyyseläkkeelle ja yhä

Kela / Koskenvuo Karoliina

useampi nuori jatkaa opiskelua ja pyrkii työmarkkinoille (Koskenvuo ym. 2011; Haavisto ym. 2021). Rekisteritutkimuksen mukaan nuoren kuntoutusraha on kohdentunut sellaisiin nuoriin, joilla muihin saman ikäisiin verrattuna on merkittävässä määrin tuen, sairausperusteisten etuuksien ja terveys- ja sosiaalipalvelujen tarvetta (Koskenvuo ym. 2022; Kela 2024b).

Vuoden 2017 alusta nuoren kuntoutusrahan ja ammatillisessa kuntoutuksessa olevan kuntoutusrahan vähimmäismäärä korotettiin takuueläkkeen tasolle – muutoksella haluttiin lisätä kuntoutukseen ohjautumisen kannustavuutta työkyvyttömyyseläkkeeseen nähden ja ehkäistä tarvetta tukeutua viimesijaiseen ja tilapäiseksi tarkoitettuun toimeentulotukeen ammatillisen kuntoutumisen aikana (HE 216/2016).

Ammatillisen kuntoutuksen kannustavuus ja kehitys nuorten työkyvyttömyyseläkkeissä

Pitkäjänteinen ammatillisen kuntoutuksen kehittämistyö on alkanut näkyä nuorten työkyvyttömyystilastoissa: yhä useampi nuori, jolla on kohonnut riski jäädä opiskelun ja työelämän ulkopuolelle, on ohjautunut Kelan kuntoutusetuuksien saajaksi ja pitkään jatkunut kasvu työkyvyttömyyseläkettä saaneiden nuorten määrässä kääntyi laskuun vuonna 2021. Sama kehitys nuorten työkyvyttömyyseläkkeissä jatkui vuonna 2022. (Kela 2022; 2023.)

Nuoriin kohdentuvien Kelan ammatillisen kuntoutuksen etuuksien ja työkyvyttömyyseläkkeiden käytön kehityksen pitkäaikainen seuranta sekä etuuksia saaneita nuoria koskevat seurantatutkimukset osoittavat kuntoutukseen ohjautumista ja kuntoutuksen kannustavuutta edistäneiden kuntoutuslainsäädännön muutosten kytköksen työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymiseen.

Tästä näkökulmasta nyt esitettyihin muutoksiin liittyy huolenaiheita, etenkin kun huomioidaan vuoden 2024 alusta voimaan tullut nuoren kuntoutusrahan ja ammatillisen kuntoutuksen ajalta maksettavan kuntoutusrahan vähimmäismäärän tason laskeminen ja laskukaavan muutokset (HE 60/2023) ja toinen eduskunnalle annettava hallituksen esitys, jossa Kelan kuntoutusrahaetuuksien alaikäraja nostettaisiin 16 vuodesta 18 vuoteen (STM 2024a). Kuntoutukseen kannustavuuden heikentäminen yhdessä muiden muutosten kanssa voi lisätä nuorten jäämistä vaille tarvitsemiaan palveluita lisäten näin riskiä koulutautumisen ja työelämän ulkopuolelle jäämiseen. Kuntoutuksen kannustavuuden heikentämistä voi pitää periaatteellisesti isona politiikkamuutoksena aiempaan verrattuna ja huolestuttavana mahdollisena kehityssuuntana.

Rekisteritutkimusten mukaan kuntoutustuella eli määräaikaiselta työkyvyttömyyseläkkeeltä työelämään palataan keskimäärin harvoin – Kelan kuntoutustukea saaneista vain 4 % oli työssä kahden vuoden kuluttua kuntoutustuen alkamisesta. Opiskelu- ja työkykyä edistävään kuntoutukseen ja muihin palveluihin pitäisi päästä aiempaa varhemmin ennen kuin riski pitkittyvään työkyvyttömyyteen kasvaa merkittävästi. (Koskenvuo ym. 2021.)

Työkyvyttömyydestä ja syrjäytymisestä aiheutuvat kustannukset ovat merkittäviä. Esimerkiksi on arvioitu, että nuori, joka jää ilman toisen asteen tutkintoa, maksaa yhteiskunnalle

Kela / Koskenvuo Karoliina

n. 295 000 euroa elinkaarensa aikana. Yhden kokonaisen ikäluokan osalta tutkinnottomuuden kustannusten arvioidaan olevan jopa 2,3 mrd euroa. (TTL 2024.)

Syrjäytymisvaarassa olevien nuorten ammatillisen kuntoutuksen palvelujen saatavuuden turvaaminen

Tutkimustiedon näkökulmasta on perusteltua, että esitettyihin muutoksiin ei sisälly lakimuutoksen perumista, kuten Orpon hallitusohjelmaan on kirjattu. Valmennukselliselle ammatillisen kuntoutuksen palvelulle on ollut kysyntää ja Nuotti-valmennuksen säilyminen kuntoutuspalveluna turvaa ammatillisen kuntoutuksen palvelujen riittävää saatavuutta syrjäytymisvaarassa oleville nuorille. Sairaus- tai vammadiagnoosin edellyttäminen nuoren ammatillisen kuntoutuksen myöntämisessä ei toisi säästöjä vaan todennäköisesti lisäisi kustannuksia ja byrokratiaa, mikä viivästyttäisi nuorten pääsyä ammatilliseen kuntoutukseen ja lisäisi syrjäytymistä (Koskenvuo 2023).

Nuotti-valmennusta saaneisiin nuoriin kohdentuneen tutkimuksen mukaan valmennus on vaikuttanut positiivisesti nuorten elämäntilanteeseen vahvistaen nuorten käsityksiä omista vahvuuksista ja valmiuksia itsenäiseen elämään, opiskeluun ja työelämään (Koivisto ym. 2023). Nuotti-valmennukseen osallistuminen on myös vahvistanut nuorten opiskelu- ja työkykyä ja parantanut elämänlaatua (Karinkanta & Reiterä 2023). Lisäksi rekisteritarkastelut nuoren ammatillisen kuntoutuksen myöntämisen jälkeisestä tilanteesta tuovat esiin positiivisia siirtymiä nuorilla viimesijaiselta toimeentuloturvaetuudelta muille etuukille ja myös ansiotyöhön.

Nuoren ammatillisen kuntoutuksen kohderyhmän täsmentämisen tarpeita perustelee se, että Nuotti-valmennukseen on ohjautunut tutkimusten mukaan myös ammatillisen kuntoutuksen tavoitteiden näkökulmasta liian huonokuntoisia mm. mielenterveyspalvelujen tarpeessa olevia nuoria ja nuoria, jotka ovat jääneet vaille tarvitsemiaan oppilashuollon palveluita ja tukea. Nuorten ohjautuminen heille ajankohtaisiin ja tarkoituksenmukaisiin palveluihin edellyttää jatkuvaa yhteistyötä Kelan, hyvinvointialueiden, oppilaitosten ja muiden nuorille palveluja tarjoavien välillä.

Tutkimusnäyttö tukee sosiaaliturvalainsäädännön vuosien 2024 ja 2025 muutosten yhteisvaikutusarvioinnissa (STM 2024b) esille tuotuja havaintoja siitä, että Kelan järjestämän nuoren ammatillisen kuntoutuksen (ml. Nuotti-valmennus) myöntämisedellytysten tarkentaminen voi luoda riskin, että entistä suurempi osa heikossa asemassa olevista nuorista jää vaille palveluja. Lisäksi kuntoutukseen ja työllistymistä edistäviin palveluihin osallistumisen taloudellisten kannustimien heikentyminen voi vaikuttaa kielteisesti esityksissä ennakoituihin vaikutuksiin.

Ammatillisen kuntoutuksen myöntämisedellytysten tiukentaminen nuoren ammatillisessa kuntoutuksessa (7 a §) voi johtaa siihen, että osa ammatillisen kuntoutuksen tarpeessa olevista nuorista ohjautuu hakemaan sairaus- tai vammadiagnoosia edellyttäviä Kelan ammatillisen kuntoutuksen palveluita (6 §). Kela ei kuitenkaan järjestä 6 §:ssä tarkoitettuna

Kela / Koskenvuo Karoliina

ammattillisena kuntoutuksena Nuotti-valmennusta, johon valtaosa nuoren ammatillisen kuntoutuksen saajista on ohjautunut.

Kuntoutusrahan merkitys kuntoutumisessa

Kuntoutusrahan merkitystä kuntoutujalle selvittävän tutkimuksen mukaan kuntoutusraha edistää kuntoutujan psyykkistä ja somaattista terveyttä, tukee toimintakykyä toimeentuloon liittyvän ahdistuksen ja paineiden vähentyessä, mahdollistaa sosiaalisia suhteita, kun rahaongelmista johtuva stressi ja väsymys väistyvät ja ulkopuolisuuden tunne helpottaa sekä kehittää taloustaitoja. Kuntoutajat kokevat kuntoutusrahan muihin toimeentuloturvaetuksiin verrattuna kannustavaksi, koska se on kirjaimellisesti kuntoutumista varten. (Salminen 2024.) Kuntoutusrahan merkitys myös taloustaitojen kehittäjänä korostuu Nuotti-valmennusta saaneilla, joilla elämänhallintaa haastavat rahaongelmat ovat yleisiä (Koivisto ym. 2023).

Eriyisnuoriin kohdentuneen tutkimuksen mukaan nuoren kuntoutusraha tukee ja motivoi nuoria opinnoissa ja sillä on iso merkitys itsenäistymisvaiheessa. Taloudellisen tuen turvin nuoret voivat keskittyä opiskeluun ilman että täytyy samalla luopua muusta nuoren elämästä. Nuoren kuntoutusraha on toiminut tarkoitustaan vastaavalla tavalla ja pienentänyt erityisnuorten syrjäytymisriskiä. (Saarnio 2023.) Mielenterveyden tai käyttäytymisen häiriöiden vuoksi nuoren kuntoutusrahaa saaneita nuoria koskeneen tutkimuksen mukaan nuoren kuntoutusraha on edistänyt nuorten toimintamahdollisuuksia, vähentänyt toimeentuloon liittyvää taloudellista stressiä ja saanut nuoria korottamaan tavoitetasoaan (Salminen 2019).

Kuten HE:ssä todetaan, oikeus kuntoutusrahaan Nuotti-valmennuksen aikana on motivoinut ja kannustanut nuoria hakemaan ja osallistumaan Nuotti-valmennukseen ja suorittamaan valmennus loppuun ja siirtänyt ns. tulottomia nuoria toimeentulotuelta ensisijaiselle perustoimeentuloa turvaavalle etuudelle. Nuori on voinut keskittyä kuntoutumisprosessiinsa eikä hänen ole tarvinnut huolehtia toimeentulostaan kuntoutuksen aikana. Sen lisäksi, että kuntoutusrahaoikeuden poistuminen lisää viimesijaisen toimeentulotuen ja muiden etuuksien käyttöä nuorilla, saattaa se vaikuttaa myös kuntoutuspalvelun aikaiseen kuntoutumiseen ja tavoitteiden toteutumiseen.

Lähteet

Haavisto A, Koskenvuo K, Laihanen J, Hevosmaa M, Leväniemi J, Myllylä L (2021) Nuoren kuntoutusrahalta siirrytään aiempaa harvemmin työkyvyttömyyseläkkeelle. Kelan tutkimusblogi 30.8.2021.

HE 87/1998. Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi vammaisten henkilöiden työllistymisen ja koulutuksen edistämiseksi.

Kela / Koskenvuo Karoliina

HE 128/2013. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi sairausvakuutuslain sekä Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuuksista annetun lain 6 ja 7 §:n muuttamisesta.

HE 216/2016 Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi sairausvakuutuslain muuttamisesta ja väliaikaisesta muuttamisesta sekä Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuuksista annetun lain muuttamisesta.

HE 133/2018. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuuksista annetun lain muuttamisesta.

HE 60/2023. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuuksista annetun lain muuttamisesta.

Karinkanta S, Reiterä T (2023) Kelan kuntoutuksen hyödyn arviointi 2021: Työkyky, elämänlaatu, masennusoireet ja kuntoutustavoitteiden saavuttaminen. Kuntoutusta kehittä-mässä 38. Kela, Helsinki.

Kela (2022) Työkyvyttömyyseläkettä saaneiden nuorten määrä kääntyi vuonna 2021 las-kuun ensimmäistä kertaa kahteenkymmeneen vuoteen. [https://tietotarjotin.fi/uuti-nen/441798/tyokyvyttomyyselaketta-saaneiden-nuorten-maara-kaantyi-vuonna-2021-laskuun-ensimmaista-kertaa-kahteenkymmeneen-vuoteen](https://tietotarjotin.fi/uutinen/441798/tyokyvyttomyyselaketta-saaneiden-nuorten-maara-kaantyi-vuonna-2021-laskuun-ensimmaista-kertaa-kahteenkymmeneen-vuoteen)

Kela (2023) Työkyvyttömyyseläkettä saaneiden nuorten määrän väheneminen jatkui vuonna 2022. <https://tietotarjotin.fi/uutinen/779315/tyokyvyttomyyselaketta-saaneiden-nuorten-maaran-vaheneminen-jatkui-vuonna-2022>

Kela (2024a) Tietopaketti: nuoren ammatillinen kuntoutus. [https://tietotarjotin.fi/tietopa-ketti/299660/tietopaketti-nuoren-ammattillinen-kuntoutus?q=%22Tietopa-ketti%3A%20nuoren%20ammattillinen%20kuntoutus%22](https://tietotarjotin.fi/tietopaketti/299660/tietopaketti-nuoren-ammattillinen-kuntoutus?q=%22Tietopa-ketti%3A%20nuoren%20ammattillinen%20kuntoutus%22)

Kela (2024b) Tietopaketti: nuoren kuntoutusraha. [https://tietotarjotin.fi/tietopa-ketti/543229/tietopaketti-nuoren-kuntoutusraha?q=%22Tietopaketti%3A%20nuo-ren%20kuntoutusraha%22#tutkimuksia](https://tietotarjotin.fi/tietopaketti/543229/tietopaketti-nuoren-kuntoutusraha?q=%22Tietopaketti%3A%20nuo-ren%20kuntoutusraha%22#tutkimuksia)

Koivisto J-M, Välimaa O, Hakala P, Koskinen R, Naakka H (2023) NUOTTI-valmennuksella kouluun ja työhön. Monimenetelmällinen tutkimus NUOTTI-valmennukseen ohjautumi-sesta ja valmennuksen toteutumisesta ja vaikutuksista. Työpapereita 181. Kelan tutkimus, Helsinki.

Koskenvuo K, Hytti H, Autti-Rämö I (2011) Seurantatutkimus nuorten kuntoutusrahasta ja työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymisestä. Kuntoutus 3: 22-30.

Koskenvuo K, Laaksonen M, Blomgren J, Pösö R, Seppänen-Järvelä R, Näsi E (2021) Selvitys kuntoutustukea saaneista. Aiempi tutkimus ja rekisteriseuranta vuonna 2015 kuntoutus-tuen aloittaneista. Työpapereita 163. Kelan tutkimus, Helsinki.

Kela / Koskenvuo Karoliina

Koskenvuo K, Rinne H, Blomgren J (2022) Nuoren kuntoutusrahaa saavat ovat usein myös muiden etuuksien ja sosiaali- ja terveystalveluiden saajia. Kartoittava rekisteritutkimus Oulun väestössä vuonna 2018. Kuntoutus 45(2): 24-32.

Koskenvuo K (2023) Nuoren ammatillisen kuntoutuksen myöntöedellytysten tiukentaminen ei todennäköisesti toisi säästöjä vaan lisäksi kustannuksia. Kelan tutkimusblogi 24.3.2023.

Koskenvuo (2024) Ilman lääkärintlausuntoa nuoren ammatillista kuntoutusta saaneista merkittävä osa on saanut etuuksia sairaus- tai vammadiagnoosin perusteella ennen nuoren ammatillista kuntoutusta (lehdessä arvioitavana oleva käsikirjoitus).

Saarnio J (2023) Nuoren kuntoutusraha syrjäytymistä ehkäisemässä. Erityisnuorten haasteet – kyselytutkimus Tuva-koulutukseen osallistuville. Opinnäytetyö, AMK. Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Salminen J (2019). Nuoren kuntoutusrahan luoma osallisuus toimintamahdollisuuksina. Yhteiskuntapolitiikka 84(4): 393–402.

Salminen J (2024) Kuntoutusrahan merkitys kuntoutujien näkökulmasta. Esitys Kela tutkii kuntoutusta: kuntoutus kaikkien ulottuville -seminaarissa 5.9.2024.

STM (2024a) Hallituksen esitys laeiksi kansaneläkelain ja Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuuksista annetun lain muuttamisesta sekä eräiksi muiksi laeiksi. <https://stm.fi/hanke?tunnus=STM081:00/2024>

STM (2024b) Vuosien 2024 ja 2025 toimeentuloturva- ja sosiaali- ja terveystalvelulainsäädännön muutosten yhteisvaikutukset eri ihmisryhmien perus- ja ihmisoikeuksien toteutukseen. Sosiaali- ja terveystministeriö, Helsinki.

TTL (2024) Nuorten mielenterveysongelmat on otettava vakavasti. Tiedote 18.01.2024. <https://www.ttl.fi/ajankohtaista/tiedote/nuorten-mielenterveysongelmat-on-otettava-vakavasti>

Ukkola I, Seppänen-Järvelä R (2023) Nuorten toimintakyvyn arviointi ja päätöksenteon vaatima harkinta Kelan NUOTTI-valmennuksessa. Tutkimus diagnosoittoman ja suullisen hakemisen toteutumisesta ratkaisutyössä. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 164. Kela, Helsinki.

Valtioneuvosto (2023) Vahva ja välittävä Suomi. Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023. Valtioneuvoston julkaisuja 2023:58. Valtioneuvosto, Helsinki.